

EMLÉKHELYEK

Mozaikok a Budai Vigadó történetéből

Németh László 1934-ben a következőket írta „A nép Eötvös-kollégiuma” című tanulmányában: „Nagyon kevés (...) intézet van Magyarországon, amelynek az épülete nem szebb, mint a munka, amely folyik benne”. Ha jó hetven esztendő múltán körülnézünk az országban, azt látjuk, hogy nagy irónknak – mint oly sok másban –, ebben is igaz van, hiszen a kor, amiben ezek a patinás épületek létesültek, magasabbra nézett. Ha azonban még jobban körülnézünk, láthatjuk, hogy akad jó néhány kivétel. Ezeket szeretnénk a napjainkban megújított Budai Vigadóval kezdett sorozatunkban bemutatni olvasóinknak. *(Szerk.)*

A főváros közművelődésének történetével foglalkozó kutatások nagy ivben elkerülték a főváros egyik fontos kulturális centrumát, az egykori Budai Vigadót. A jeget csupán „melegíteni” próbálta a Budapesti Városvédő Egyesület egyik korai, a Viziváros építészeti múltjával foglalkozó kötetének néhány sora és Hajós Györgynek az épület 100 éves jubileumára készített, másfél oldalas ismertetése. (A második világháború után itt működő szervezetek történetét már többen feldolgozták, közülük Földiák András és Halász Péter, a Magyar Művelődési Intézet két egykori igazgatójának nevét emelhetjük ki.) Az ismert lexikonok is néhány sorban, sokszor téves adatokra támaszkodva mutatják csak be. Vajon mi lehetett ennek az oka – vetődhet fel a kérdés? Nemrég, amikor a polgári szervezeteknek a városrész fejlődésében betöltött szerepéről esett szó, az egyik kerületben a több évtizedes szellemi sorompók ismét megjelentek: „nem kell velük foglalkozni, nem csináltak semmit” – hangzott el az utasítás. Talán nem is véletlenül! Jól ismert és feltárt téma, hogy a szovjet csapatok árnyékában hatalomra juttatottak egyik első lépése volt az öntevékeny civil szervezetek drasztikus felszámolása. A budai polgárság és néhai művelődési centruma, a Budai Vigadó szoros kapcsolata miatt a kulturális intézmény történetének feltárása hasonló tabutéma lehetett, mint az egyesületek múltjával való foglalkozás. A Budai Vigadó történetének most közreadott néhány mozaikja azonban talán másoknak is kedvet teremt a civil szervezetek történeti múltjának feltáráshoz.

Régi vágyát teljesítette a Budán élőknek „Budapest székesfőváros” vezetése a Budai Vigadó fölépítésével. A Duna balpartján a pesti Redout, majd utódja, a pesti Vigadó akkor már régóta szolgálta a pesti középpolgárság korabeli közművelődési igényeit, hangversenyeknek, táncmultságoknak, nagyobb egyesületi összejöveteleknek megfelelő helyet adva. Mindezt irigykedve szemlélték a folyam jobbpartján élők. Számukra e célra budai bérlési lehetőségként csupán nagyobb lakások egybenyitott szobái vagy vendéglők nagytermei jutottak. Évtizedes panaszkodás, beadványozás és nyomásgyakorlás eredményeként szánta el magát a fővárosi vezetés a Budai Vigadó létrehozására. Komoly eredménye volt ez a budai civil szervezeteknek, jól érzékeltette magas szintű társadalmi és politikai kapcsolataikat, döntésbefolyásoló képességüket.

A lehetőség 1894-ben jött el, amikor a magyar királyi kincstár képviselőjében eljáró Fővárosi Közmunkák Tanácsa és Budapest vezetése a régi és már elavult laktanyaépületek átvételére fokozatosan lehetőséget kapott. Ezek között volt a II. kerületi Fő utca és Királyhegy utca sarkán álló nagy Flórián laktanya, de egy katonai raktárépület is a „Fő-út, Korvin-tér és Iskola-utca sarkán, a melyben a társzekerék állottak”. Utóbbinak fővárosi tulajdonba kerülése döntötte el a Budai Vigadó építésének helyét. A katonai raktárépület melletti telkeknek 100 000 forintért a főváros részéről történő megvásárlásával vált lehetővé egy korszerű művelődési központ kialakítása. Terveinek elkészítésére Budapest székesfőváros törvényhatósága nyilvános tervpályázatot írt ki, amelyre 12 pályaművet nyújtottak be. A benyújtott legjobb tervek 1897 elején kiállították. A tervek bemutatása, majd későbbi megvalósítása, a budai polgárság lankadatlan figyelme közben történt meg. E tervezetek szerint a budai polgári kör is az emelendő vigadó épületében célszerű otthonra találhat, miért is azokat a kör tagjai élénk érdeklődéssel tanulmányozták és általános helyesléssel és megnyugvással fogadták.

Az első helyezést Kallina Mór és Árkay Aladár közös pályázata nyerte el. Az építést 1898 tavaszán kezdték el, 1899 őszén már a belső berendezésével foglalkoztak. Nyolcszáz négyszögölnyi területen épült föl az arányaiban mértéktartó, a Corvin térre nyíló főbejárátú művelődési központ – napjaink szóhasználatával élve. Oldalszárnyai az Iskola utcára és a Fazekas (ma Szilágyi Dezső) térre néztek, az épület háta a szomszédos házakhoz kapcsolódott. Homlokzatának kialakítása főként Kallina Mór hatását tükrözi. A kor neves építész a Budai Vigadó építését megelőző évtizedben jelentős tervezési/építési megbízásokat kapott. Temesvári születésű fiatal vejével, az 1896-ban 28 éves Árkay Aladárral készítette el közös tervét.

A kor művelődési szokásai miatt elsősorban a többfunkciós díszterem létrehozásával indokolták a Budai Vigadó építését. A bérletként hasznosítandó vendéglője mellé egy kávéházat és néhány bérlakást is terveztek. Reményeik szerint a bérlemények termelték volna meg a fővárosnak a ház fenntartási költségei nagy részét.

Buda polgári elitjének egyik jellegzetes egyesülete volt a Budai Polgári Kör, amely az 1890-es évek közepén második fénykorát érte. 1872-ben alakították meg, akkor még Budai Polgári Társaskör néven. Egyesületük a két budai kerület Deák-párti polgárait tömörítette. Tisztségviselőiket a Magyar Tudományos Akadémia két tagja, Hunfalvy János és Darányi Ignác személye jól szemlélteti. Mindketten jelentős szerepet tölthettek be az egyesület életében, az egyesület örökös tiszteletbeli elnökei is voltak – igaz, egymást követve: Hunfalvy 1888-tól, Darányi 1897-től. Amíg Hunfalvy, a neves földrajztudós az egyesület tevékenységét az 1870/80-as években támogatta, addig Darányinak 1890–1900 közötti egyesületbeli szerepe meghatározó lett a Budai Vigadót tekintve.

Darányi Ignác, a századforduló ismert politikusa, 1876-ban már a Társaskör jegyzője volt. 1895-ben a magyar képviselőház alelnöke. A Budai Vigadó létrejötté szempontjából fontos időpont ez! Darányi 1895 és 1903 között az ország földművelésügyi minisztere. A Budai Polgári Kör kinevezése tiszteletére 1896-ban díszvacsorát adott, amelyen más politikusok, művészek közéleti személyiségek társaságában a városbíró, a volt kereskedelemügyi miniszter is részt vett.

Az egyesület befolyását erősítette, hogy alapításától kora nemzeti hagyományait követte, tevőlegesen támogatva a budai német ajkú polgárság magyarosodását. Alapító tagjaik elődeiknek a Muri és Gondúzó nevet viselő budai csoportosulásokat tartották. Ezeket az 1850-es majd 1860-as években rövid ideig működő budai civil szervezetek egyikeként jegyezték, melyeket fiatalok hoztak létre, vasárnapi közös zenélések, színielőadások, egyéb kulturális programok megvalósítása céljából. A Budai Polgári Társaskörnek indulása évében 376-an fizettek tagdíjat. 1878-ban már Budai Kör néven működnek, a vízivárosi Lánchid utca sarkán álló vasúti bérház első emeletén volt bérelt székhelyük.

1892-ben ismét változik alapszabályuk és Budai Polgári Kör-re módosul nevük. Székhelyüket a vízivárosi Fő utca 10-be, a Jégverem utcasarki házba teszik át. Az egyesület sikeres táncestélyeket, társasvacsorákat, borgazdai estélyeket rendezett. 1894-ben belépett a körbe Lukács Béla, az akkori kereskedelemügyi miniszter. Egyesületként érdekeltté válnak a fővárosi törvényhatósági bizottsági választáson, nagy ellenfelük a főként kereskedőket és iparosokat tömörítő „II. kerületi polgári kör”. Két év múltán, 1896-ban a két egymással vetélkedő II. kerületi polgári szervezet egyesült. A fúzió után a Budai Polgári Kör nevét és alapszabályát megtartva működnek tovább. A kör ekkor már hivatkozhatott arra, hogy a II. kerületi polgárság legfontosabb kulturális szervezete, s mint ilyen, jogosan kérheti a Budai Vigadó helyiségei egy részének bérlési lehetőségét.

Az I. kerületi Népkönyvtárt polgári kezdeményezésként 1891-ben alapították a „(...)magyarosodás és a közművelődés fejlesztésén felül a tudományos érdekek kielégítésére(...)”. A Toldy Ferenc utcai elemi iskola egyik termét kapják meg a könyvtár céljaira, könyvtáruk működését így 1892 szeptemberében el tudta kezdeni. Három év múlva a szeptemberi közgyűlésükön névváltoztatást fogadnak el, Budai Könyvtár néven működnek tovább. Amikor a főváros közgyűlése 1894-ben határozatot hozott a Budai Vigadó fölépítéséről, a Budai Könyvtár Egyesület is elkezdte küzdelmét, hogy ott helyet kaphasson. Tevékenységük során mindig hangoztatják, hogy könyvtárhelyiségük nem alkalmas a megnőtt feladataik ellátására. 1895. évi jelentésükben kiemelik, hogy az adakozások és komoly összegű vásárlások során könyvvállományuk annyira megnőtt, hogy köteteik egy részét már nyitott szekrényekben, folyosókon kell tárolniuk.

A fővárosi közgyűlés az épület gazdaságos – értsd: számukra bevételt hozó – működtetésének kérésteivel is foglalkozott. Elsőként megszületett a közvetlen felügyeletet ellátó intézmény kijelölése, ezt a feladatot a II. kerületi előljáróság kapta meg. Az 1899. január 18-i fővárosi közgyűlés „(...) a Corvin-téri vigadó épület bolt és lakhelyiségeinek minimális bérét megállapította (...)”. Egy hónapra rá, február

15-i ülésükön elfogadták a Budai Vigadó meghatározott helyiségeinek a Budai Polgári Kör számára való bérbeadás feltételeit. A kör az I. emeleten, a Fazekas (ma Szilágyi Dezső) térre néző 302 négyzetmétert és udvarra néző 246 négyzetméter kiterjedésű helyiségeket évi 3000 forintért, hat évre vehette bérbe. Kiegészítésként a Corvin tér/Fazekas tér sarki kisebb termet a kör ingyenesen, minden második szombaton, farsang idején minden héten egy napon (szombat kivételével) használhatta. A főváros kikötötte azonban, hogy a fűtés, világítás és takarítás költségeit megtérítik és mindenféle főzést megtiltott a kör helyiségeiben, a Budai Vigadóba tervezett kávéház és étterem érdekében. A kör nyilvánosan láto-gatható helyiségeit (egy társalgó, egy olvasó és három játéktér) külön lépcsőházból lehetett elérni.

Májusban a II. kerületi Donáth (ma Donáti) utca 46-ban, a Török házban működő budai anyakönyvi hivatalnak utalták ki a Budai Vigadó II. emeleti két és fél lakás hat szobáját. Az I-III. kerület – később csak a II. kerület – anyakönyvi hivatala hosszú időre megtalálta itt helyét.

Októberben a Budai Könyvtár Egyesület vezetése is fellélegezhetett – a Budai Vigadónak az Iskola utca és a Corvin tér sarkán lévő II. emeleti, két utcai szobából álló helyiségét november 1-jétől három-éves időtartamra, nyilvános közkönyvtár céljára, ingyenes használatra megkapták. A II. emeletre, a Budai Polgári Körnél említett, külön lépcsőház vezetett. Itt végül is a könyvtár, az anyakönyvi hivatal és négy magánlakás kapott helyet.

Az első „kávézó”. Bauer Ignác 1899 szeptemberétől üzemeltette a Corvin téri főbejáratától jobbra eső kávéházat: a Fő utcai részen egy 14x14 méter alapterületű, 6 méter magas kávéházi nagytermet, az ide nyíló két, 8,5x6,5 és 14x6,5 méteres termet, a hozzá kapcsolódó söntést, konyhát, előkészítőt, raktárt és egyéb helyiségeket, valamint a bérlő három szobás lakását. A kávéház belső termeit 8 gáz-csillár világította meg, a Corvin tér felőli részén napellenző ponyva adott árnyékot a vendégeknek, akik egy kárpított szekrényű telefont is használhattak.

Az első vendéglős, Wild József 1899. november 1-jétől a Corvin tér felől nyíló nagy vendéglői helyiséget (14x14 méter alapterületű, 6 méter magas nagyterem, és ehhez kapcsolódó két darab 6,5x6 méteres alapterületű, 4 méteres belmagasságú terem), a vendégszobát, söntést, tálalót, a hideg és meleg konyhát, mosókonyhát, az éléskamrát, a bor- és sörpincét bérelhette. Személyzete szállását egy kétablakos (értsd kétszobás) alagsori szoba, saját családja szükségleteit egy háromablakos (azaz háromszobás) lakás szolgálta. A főváros kezelésében lévő I. emeleti vigalmi helyiségekben és az emeleti étteremben bálok, mulatságok és egyéb társas összejövetelek idején kötelees volt egyeztetett áron a vendégeket kiszolgálni.

A Budai Vigadó épülete a fővárosnak több mint egymillió koronába került. Működésének 1899. évi szabályozása – a személyi változásokat nem tekintve – fél évszázadig, lényegében változatlanul meghatározta az intézmény működését.

A Vasárnapi Újság 1900. január 14-i számában a Budai Vigadó közelgő átadásáról rövid hírben emlekezett meg: „A budai Vigadó, Budapest főváros társadalmi életének új és díszes szórakozó helye a budai oldalon, a Corvin-téren épült Vigadó. A hatóság építette ép úgy, mint a pesti oldalon lévő Vigadót, bálókra, hangversenyekre, nagyobb társas összejövetelekre. A farsang eredménye lesz a budai Vigadó megnyitása január 30-án. A megnyitást egy női bizottság intézi (...)”

1900. január 30-án, Budapest székesfőváros nevében Halmos János polgármester vette át a budai közművelődés ragyogó palotáját. A korabeli híradások szerint elegáns homlokzat, tágas előcsarnok, kényelmes lépcsőház várta az ide jövőket. A lépcsőházban „(...) villamos lámpák százai világítanak, a halvány zöldbe átmenő falszínek lakályossá, otthonossá teszik a mulatót már a belépéskor (...) a főbejáratnál szemben, az előcsarnok jobb- és baloldalán félkör alakban van a ruhatár (...)” Az első emelet 350 négyzetméteres díszterme elegáns kivitelű volt, jobbról és balról két empire stílusú kisterem kapcsolódott hozzá. A dísztermet 270 izzó és három nagy ivlámpa világította meg. A kor szokása szerint alkalmazott óriási falitükrök, a szecessziós díszítés és Pauli Erik freskói (az Est és a Reggel) minden belépőre nagy hatást gyakoroltak. Az épület Iskola utcai oldalán működő, bordóvörös színű fával és azonos színű falikárpittal burkolt, fényűző berendezésű nagy étterem egyidejűleg 400 vendéget fogadhatott.

Buda és Pest polgársága még az ünnepélyes átadás estjén egy hajnalig tartó bálon ismerte meg az új kulturális intézményt. Három miniszter, a főváros polgármestere és a Budapesten lakó arisztokrácia megjelenése jelezte az esemény kiemelt jelentőségét. Volt stílusuk a bál rendezőinek – a teljes bevételt a budai szegényeknek adományozták.

A Budai Vigadó hamar ismertté és népszerűvé vált, szerves részét alkotva Buda kulturális és társadalmi életének. 1923-ban a fővárosi közgyűlés „(...) a budai Vigadó helyiségeiben mulhatatlanul szükséges helyreállítási munkálatok (...)” első ütemére januárban 327 ezer koronát, júniusban már csaknem

16 millió koronát szavazott meg. A később is több ízben végzett rekonstrukciók után napjainkra a főfalak, a lépcsőház és az oszlopcsarnok őrizte meg eredeti állapotát.

A helyi sajtó hasábjain ritkán jelent meg a Budai Vigadó. Rövidhírként olvashatunk róla 1905-ben, mint a fővárosi választások II. kerületi helységéről. Már többmondatos híryanagként hozzák 1913-ban a bálók utólagos ismertetéseit: A Budai Polgári Kör jótékonyági báljáról, a vendéglősök báljáról, az Állami Törvényhatósági Altitstiek és Szolgák Országos Szövetsége jótékonyági táncmulatságáról stb. A már Budapesti Könyvtár Egyesület néven működő szervezet központi könyvtárának nyitva tartása „ (...) a budai Vigadóban minden nap du. 3–8 óráig (...)”, és az egyesület XXIII. közgyűlésének megrendezése szintén nyilvánosságot kapott. Hasonlóképpen szerezhettünk tudomást a Budai Zeneakadémiának december közepén, a Budai Vigadó dísztermében szervezett I. egyesületi hangversenyéről.

A gazdasági válság végén, 1933 elején már a farsang eseményeiről (a Budapesti II. kerületi Általános Közjótékonyági Egyesület jótékonyági bálja, a Sycambria álarcos jelmezesestje...) a Budai Polgári Kör borgazda estjeiről olvashatunk. De a Budai Vigadóban tartotta „társasestjét” a Frontharcos Szövetség is. Hogy milyen is volt a rendezvénye? Ezen például félezen vetek részt – a Budai Vigadó nagytermében az Elektromos Művek dalárdája adott hangversenyt, verseket mondtak, gordonkaművész és operaénekes lépett fel... Tudomást szerezhettünk a Budai Polgári Kör közgyűléséről és azt követő „társasvacsoráról”. Utóbbi nem csupán a kulináris élvezeteket szolgálta – közérdekű témaként a városházi helyzetről számolt be ekkor a legfontosabb helyi újság, a Budai Napló főszerkesztője. Politikai esemény volt viszont november 25-én, másfélezenél is többen jöttek el a budai rész országgyűlési képviselője, Kozma Jenő dr. névnapjához. Kozma ekkor a Budai Polgári Kör elnöke is volt. Az 1933-as utolsó vigadóbeli tudósítás a Dunántúli Közművelődési Egyesület közgyűléséről adott hírt, melyet a Budai Polgári Kör nagytermében tartottak.

Az utolsó békeévünkben, 1940 tavaszán a Pénteki Borgazdák Társaságának összejövetelei voltak hírértékűek. Ezek szervezése már Kozma György nevéhez kapcsolódott. A Budai Vigadóban tartott összejövetelek vendége volt például Multi Guido dr., olasz egyetemi tanár, vagy Péter Miklós dr. Utóbbi „A pesti régi városháza” címmel a város közigazgatásának történetéről adott áttekintést. Az ezt követő napon viszont már a II. kerületi Leventeegyesület rendezett előadást, melynek teljes bevételét az ár-vezikárosultak megsegítésére ajánlották fel.

A sajtóközleményekből azonban nem derült ki, hogy 1930-tól a Budai Vigadó bérlőinek bérleti díjhátralékai állandósultak. A Budai Polgári Kör igazgatója, Fekete Géza a főváros polgármesteréhez írt, fizetési halasztást kérő levelében ezt a legnagyobb részben köztisztviselő tagjaik fizetésének csökkenésével, és ebből következő tagdíjfizetések elmaradásával indokolta. 1935-ben visszaadták az I. emeleti társalgójukat, a billiárd termet és a kör altisztjének földszinti két szobás, konyhás lakását a fővárosnak, ezért a bérleti díjüket az évi 3600 pengőről 2000-re szállították le. Bérleményük ekkor a Szilágyi Dezső térre nyíló olvasóra, társalgóra és játékszobára, valamint az udvari kiszolgáló helyiségekre (előtér, WC, ruhatár és két irodahelység) csökkent. 1940-ben az elnöki tisztséget Csilléry András volt miniszter, egyetemi tanár töltötte be. Az egyesület gazdasági helyzete miatt csak 1941-ben tudta a leadott helységek egy részét újra kibérelni. Bérhátralékuk azonban rendszeresen újratermelődött.

1943-ban a Körnek már a három és félezer pengőre emelkedő adóssága miatt a főváros XI. ügyosztálya dr. Donáth György országgyűlési képviselőt kereste meg: „(...) kérlek, légy szíves odahatni, hogy a nekünk már igen kellemetlen és kényes ügy végleges rendezést nyújtson a Kör hátralékát nagyobb összegű részletek befizetésével mielőbb egyenlítsé ki(...)”. Donáth 1941-ben a Budai Polgári Kör elnöke, egyben a Magyar Élet Pártja (kormányzó párt a német megszállásig) budapesti szervezete alelnöke is volt.

1919-ben a Közköztudásügyi Népbiztosság rendelete alapján a megszüntetett egyesületek vagyona állami tulajdonba került, köztük a Budai Könyvtár Egyesület könyvtára is. Az ekkor már Szabó Ervin nevet viselő fővárosi könyvtár 1919 júniusában megnyitotta 6. számú fiókkönyvtárát a Budai Vigadóban. A Tanácsköztársaság utáni időszakban a jogutód egyesület(ek) már nem tudták és nem is akarták visszaállítani az egyesületi könyvtárat, a főváros könyvtára pedig szakmai szempontokra történő sűrű hivatkozással erősítette meg pozícióját. Egy évtizeddel később, 1932 őszén a Budai Vigadó földszinti vendéglőjének felszámolásakor megüresedő nagyterembe került át a fiókkönyvtár raktára, olvasói szobája (Corvin tér és az Iskola utca sarka) és a lépcsővel hozzá kapcsolódó, Iskola utcai két szobába a dolgozószoba és az ifjúsági köleszőnő részleg.

Vendéglőjének 1904-től több bérlője is volt: Kubanek Vencel, Szmrecsányi László, Jäger Ignác követte egymást. Utóbbi működésével, az étterem színvonalával a Budai Vigadóba látogatók azonban

egyáltalán nem voltak elégedettek, a fővárosi közgyűlésen visszavonulását „közözhaj”-nak minősítették. Jäger Ignác vendéglősnek és Kass Béla kávésnak 1928. január 1-vel felmondtak és a vendéglátó helyek bérletét versenytárgyalással kívánták eldönteni, egy kézbe adva mindkét helyet. 1929-től a vendéglő és a kávéház bérletét is Kass Béla nyerte el. A gazdasági válság a vendéglő üzletmenetét teljesen tönkretette, önálló létesítményként fenntartása gazdaságtalanná vált. Mivel csökkent a vendégei száma, a központi fűtést a bevételből nem tudta kigazdálkodni. A fűtetlen termék miatt a vendéglő októbertől májusig bezárt... 1932 októberében meg is szűnt, helyére a II. emeletről leköltözött a Fővárosi Könyvtár fiókkönyvtára.

A kávéház kezdeti prosperitása után bérlői folyamatosan cserélődtek: Bauer Ignác, Klos Lajos, Glauber Márk, Hajnal Béla, az Esztergomvidéki Gazdasági és Kereskedelmi Rt., majd Kass Béla kapta meg a kávéházat. Utóbbi a belső berendezést 1929-ben lecserélte. Kass Béla pecsétjén a „Grand Caffé et Restaurant Budai Vigadó Nagykávéház és Étterem” felirat volt, jelezve ambiciózus törekvéseit. A nagy éttermet később megszüntette, de a kávéházzal kapcsolódó, Szilágyi Dezső térre nyíló termet kibérelve folytatta a vendéglői üzemet is. A kávéházban ekkor 200 vendéget, kapcsolódó éttermében 80, teraszán szintén 80. emeleti söntésében 120 főt tudtak leültetni. Kassnak állandó gondot jelentettek a bérleti díjhátralékok. 1942-ben osztozik vendéglátós társai sorsában és a fővárostól bérhátralékára fizetési halasztást kért: „(...) a béli idény a háborús viszonyok folytán teljesen megszűnt, minthogy nyersanyag nélkül állok (...)”.

A főváros vezetésének helyet kellett szorítania a háborús intézményeknek. Ennek esett áldozatul a Budai Vigadó is. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága (érts: közgyűlés) a honvédelmi miniszter leiratai miatt 1943 őszén ideiglenes használatra jóváhagyta a Budai Vigadóban az Országos Hadigondozó Hatóság központi irodáinak elhelyezését. Az épületben csupán a II. emeleten működő II. kerületi állami anakönyvvezetőség, valamint a földszinti üzlethelyiségek és a bérlásokok bérlői maradhattak. Az I. emeleti vígalmi helyiségek használatát szüneteltették. A katonai célú igénybevétel kiterjedt minden más, korábban bérbe adott helyiségére. A Fővárosi Könyvtár 6. számú fiókkönyvtárát a XI. kerületi Verpeléti út 9-be, az Élelmiszerjegy-Központ elosztó hivatalát az első emeleti irodáiból a VI. kerületi Izabella utca 61-ben lévő elemi iskolába költöztették.

Az ostrom előtt és alatt a Budai Vigadó súlyosan megsérült. Helyreállítása utáni politikai helyzetben már fel sem merült Budai Polgári Kör visszatérése az épületbe. Az 1947-ben kiállított belügyminisztériumi leirat a kör feloszlását is elrendelte. Hogy mi lehetett az indok, azt csak sejtani lehet a sok egyforma fogalmazvány ismeretében: „Elrendelem hogy a tárgyban nevezett egyesület az egyesületi nyilvántartásból törölje, mert a 20.165/1945. B. M. sz. rendelet alapján lefolytatott vizsgálat során megállapítást nyert, hogy az egyesület .....(a település neve).... városban nem működik és múltbeli működéséről sem tudnak.”

A fővárosi könyvtára jobban járt. Már 1948-ban feltűnik ismét a Corvin tér 6. szám alatt a 20. számú fiókkönyvtára, amelyben olvasóterem és gyermekkönyvtár is volt. 1949-ben az I. kerületi Tanács 2. számú Szabó Ervin Könyvtára szintén a Budai Vigadóhoz tartozó cím alatt, a II. kerületi Szilágyi Dezső tér 5-ben folytatta működését.

Az ostromot követő sietős helyreállítás után a Budai Vigadó Corvin tér felé eső külső homlokzata csak halovány utánzata lett az egykorinak. A belső tereket is szétszabdalták, irodákat és más kisebb helyiségeket alkotva. Egyedül a díszterem maradt meg, amit az 1951-ben létrehozott Magyar Állami Népi Együttes használt és használ ma is előadásai színhelyeként. A népi kultúra legjelentősebb szervezeteinek a Budai Vigadóba telepítése a pártvezetés részéről egyfajta fricska is volt, amit az osztályellenességnek számító polgárságnak szántak.

A felszámolt amatőr művészeti szövetségek és részben vezetői is a Népművészeti Intézet keretein belül találták meg a munkájuk folytatásának lehetőségét. Így találtak itt új otthonra a Bartók Béla Szövetség célkitűzései, amely 1948-ban az 1867-es alapítású Magyar Dalosszövetség és az 1907-ben létrehozott munkás dalosszövetség összecsalásával jött létre. Itt kötődtek ki a Magyar Szabadszínjátékok Országos Szövetségének „céljai”, melynek elnöke, Muharay Elemér az intézet egyik osztályvezetőjeként dolgozott a későbbiekben. Szintén az intézet keretei között élt tovább az egykori Néptáncosok Szövetsége és a Magyar Bábjátékosok Szövetsége szellemisége. Az intézet kinevezett igazgatója, Széll Jenő a pártvezetés elvárásai és munkatársai elképzelései között lavírozva teremtette meg az alkotómunka feltételeit. Rövid fennállása alatt az itt dolgozók képzeteket szerveztek, könyveket adtak ki, kísérleteket és kutatásokat folytattak. Néprajzi gyűjtő és feltáró munkájuk eredményeként a magyar népzene,

népdal és néptánc páratlan gyűjteményét hozták létre. Az intézet különféle osztályainak tevékenysége alapozta meg az amatőr művészeti tevékenységek továbbélésének és fejlődésének lehetőségét.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után az intézet munkatársainak egy részét is elbocsátották, az intézményt átszervezték. A művelődési miniszter 18/157. számú utasítása alapján 1957. március 1-től a neve is Népművelési Intézetre változott. „(...) A kutatási, felnőttnevelési, népművelőképzési, honismereti tevékenység kialakulása és megerősödése mellett megmaradt, sőt fejlődött az intézetnek a már az ötvenes években meglévő amatőr művészeti munkája is (...)” – olvasható Földiák Andrásnál.

A Népművelési Intézetből 1980-ban kivált az egyik osztálya, amely később Művelődéskutató Intézet néven működött néhány évig. 1986-ban az egykori Budai Vigadó épületében elhelyezett két szervezet Országos Közművelődési Központ néven újraegyesült. A rendszerváltás után, 1992 januárjában a Művelődési és Köznevelési Minisztérium rendelet útján hozza létre helyette a Magyar Művelődési Intézetet. Ennek alapító okirata a demokratikus közművelődés és a felnőttoktatáshoz kapcsolódó feladatok módszertani segítségét tartalmazta. Az intézethez került a korábbi Népi Iparművészeti Tanács feladatköre, helyiségei, munkatársai és gyűjteménye. Ma a Corvin tér 8-ban az Oktatási és Kulturális Minisztérium háttérintézményeként a közművelődési és alkotóművészeti feladatokat ellátó *Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus* néven találkozhatunk az alapító okirata szerint 1946-ban létrehozott szervezettel.

A Budai Vigadó egykor – mint neve is mutatta – a budai civil szervezetek közművelődési centrumaként működött. 1945 után ez a funkciója teljes mértékben megszűnt, és gyakorlatilag eltűntek a budai civil szervezetek is – a rendszerváltásig. Napjainkban az említett két nagy intézményen kívül számos, többségében országos szintű szervezetnek szintén otthont ad ez az épület, amelynek ma már csak a neve emlékeztet arra, hogy egykor itt volt a budai polgárság legjelentősebb kulturális központja.

Gábel Tibor

Irodalom és források: BFL IV. 1409 C 1943. VI. 313/899; BFL IV. 1409 K; *Dr Buday József*: A Budai Polgári Kör huszonöt éves története. Bp. 1897.; Budai Hírlap. 1905.; Budai Hírlap. 1913.; Budai Könyvtár Közlönye. 1899. december 15.; Budai Krónika. 1940.; Budai Napló. 1933.; Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága (továbbiakban Bsztb) 1899-ben tartott közgyűlésének jegyzőkönyvei. Bp. 1899.; Bsztb 1901-ben tartott közgyűlésének jegyzőkönyvei. Bp. 1901.; Bsztb által az 1923. évben tartott közgyűlések jegyzőkönyvei. Bp. 1923.; Bsztb által az 1943. évben tartott közgyűlések jegyzőkönyvei. Bp. 1943.; *Földiák András*: A Magyar Művelődési Intézet ötven évének öt korszakáról, SZÍN 1996/1-2. 2-7.; *Gábel Tibor*: A Budai Könyvtár Egyesület története 1891-1919. A FSZEK Évkönyv 1956/57. Bp. 1957.; *Geley József*: A Budai Vigadó. Vasárnapi Újság 1900. február 4.; *Halász Péter*: Hatvan éves a Magyar Művelődési Intézet. SZÍN 2006/6. 22-26.; *Jurányi Győző*: A Budai Könyvtár Egyesület negyedik évkönyve. Bp. 1898.; *Katsányi Sándor*: A fővárosi könyvtárának története 1945-ig. Bp. 2005.; *dr. Remete László*: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. Bp. 1966.; *Siklóssy László*: Hogyan épült Budapest? 1870-1930 a Fővárosi Közmunkák Tanácsa története. Bp. 1931.; Vasárnapi Újság. 1900.

